

Macar Basınında Türkiye: “Küçük Asya”nın Büyük Direnişi (1920-1923)¹

Sevgi Can Yağcı Aksel

Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

sevgicanyagci@gmail.com

Öz

I. Dünya Savaşı sonucunda Macarlar, İtilaf Devletleri karşısında Osmanlı ile aynı yenilgiyi paylaşmışlardır. Mağlup devletler içinde bir tek Türkiye, anlaşma koşullarını kabul etmemiş ve Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Anadolu'da başlayan isyan tüm dünyada olduğu gibi Macaristan'da da merakla izlenir. Bu çalışma üç Macar gazetesinde, *Pesti Hírlap*, *Népszava* ve *Az Est*'te, Kurtuluş Savaşı'nın nasıl aktarıldığını konu almaktadır. Gazetelerde yer alan 60 metin, niteliksel metin analizi ile çözümlenmiştir. Analiz sonucunda köşe yazılarında duygusal bir tavırla Kurtuluş Savaşı'nın desteklendiği anlaşılmıştır. Haber metinlerinde ise daha mesafeli ve olgusal bir tutum görülmüştür. Çalışma yalnızca Kurtuluş Savaşı literatürüne değil, Macar basın tarihinden sunduğu kesitle iletişim alanına da Orta Avrupa medyasına ilişkin katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurtuluş Savaşı, Macar gazeteleri, *Az Est*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*

.....

Makale geliş tarihi: 27.07.2018 · Makale kabul tarihi: 30.08.2018.

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi · © 2018 · 5(2) · sonbahar/autumn: 53-84

DOI: 10.24955/ilef.491674

Turkey in Hungarian Newspapers: The Great Resistance of “Asia Minor” (1920-1923)

Sevgi Can Yağcı Aksel

Ankara University Faculty of Communication

sevgicanyagci@gmail.com

Abstract

After the WWI, Hungarians shared the same defeat with the Ottomans against the Entente States. Among the defeated states, only Turkey didn't sign the Sevres Agreement and declared to fight for the country, so the War of Independence began. The freedom revolt of Ankara was carefully monitored in all over the world, as well as in Hungary. This article aims to analyze how the War of Independence is represented in three Hungarian newspapers: *Pesti Hirlap*, *Népszava*, and *Az Est*. In this study, 60 news pieces and articles analyzed with qualitative text analysis method. The content analysis revealed that in the opinion pieces, the War of Independence had been received positively, and with an emotional attitude. However the news contents were tend to be neutral and they were based on a factual level rather than emotional. This article aims to contribute to the literature of the War of Independence and also to the literature of history of Hungarian Journalism.

Keywords: The War of Independence, Hungarian newspapers, *Az Est*, *Népszava*, *Pesti Hirlap*

2018, I. Dünya Savaşı'nın, H.G. Wells'in deyişiyle (1914) “savaşları bitirecek olan”² “Büyük Savaş”ın sona erişinin 100. yıldönümüdür. Avrupa'dan yayılan bu ilk küresel savaşta milyonlarca insan ölmüş, aralarında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının da bulunduğu büyük devletler parçalanmış, dünya siyasal düzeninde köklü değişimler meydana gelmiştir.

1918'in yıldönümü kapsamında gerçekleştirilen uluslararası etkinliklerde de görüldüğü üzere, dönemin merkezi güçlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu ile askeri temaslar, savaşın ve ilgili araştırmaların vazgeçilmez konusu olarak yeniden mercek altına alınmaktadır.³ Bunun temel nedenlerinden biri, “Türkler”in Avrupa için en baskın “ötekiler” oluşudur.⁴ Bu “öteki”, İstanbul'un fethinden (1453), I. Dünya Savaşı'nın sonuna değin, Avrupa deneyimine ve düşüncesine büyük izler bırakmış,⁵ devasa askeri gücü ve başarılarıyla, fetihlerle birlikte taşıdıkları yaşam kültürleriyle, Hristiyanlığın karşısına çıkardığı güçlü İslam kimliği ile Avrupalı kimliğinin kendini oluşturmasına katkı sunmuştur. Fiziksel olarak Avrupa'da bulunsa da Avrupalı olmayan⁶ “Türkler”, I. Dünya Savaşı sonrasında dayatılan anlaşmalara silahlı direnişle karşı duran tek mağlup halk olarak Avrupa kamoyununun dikkatini üzerinde toplamıştır.

Büyük Savaş'tan sonra Türkiye'yi merakla izleyen ülkelerden biri de Macaristan'dır. Kadim ilişkileri⁷ tarihin erken evrelerine kadar giden iki halkın I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiyle ortaklaşan yazgısı, Ankara Hükümeti'nin dayatılan barış antlaşmasını tanımadığını ilan etmesiyle ayrılmış, Macar kamuoyu da diğer Avrupa halkları gibi "Küçük Asya"dan yükselen bağımsızlık direnişini dikkatle izlemiştir. Söz konusu kamuoyunun oluşmasında başat güçlerden biri ise günümüzde olduğu gibi o dönemde de medyadır.

Buradan hareketle bu çalışma I. Dünya Savaşı'yla ilgili literatüre Macar basınında Türk Kurtuluş Savaşı'nın nasıl sunulduğuna odaklanarak katkı sunmayı amaçlamaktadır. Sevr Antlaşması tartışmalarının avelendiği 1920'den, Lozan görüşmelerine uzanan 1923'e değin süren diplomatik, siyasi ve askeri mücadeleyi Macar gazetelerinden izlemek, Kurtuluş Savaşı'na, Türk-Macar ilişkilerine, dönemin Macar medyasına ilişkin bilgi sahibi olmaya olanak tanıyacaktır.

Çalışmanın örneklemini, 1920-1923 yılları arasında Macaristan'da yayımlanan ve farklı yayın politikalarına sahip yüksek tirajlı üç gazetenin, *Az Est*, *Népszava* ve *Pesti Hirlap*'ın, Kurtuluş Savaşı'nı ele alan haberlerinden ve makalelerinden oluşan ve Emekli Büyükelçi Kenan Tepedelen'in projesi kapsamında derlenip Macarcadan Türkçeye çevrilerek "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı 1920-1923" adıyla yayımlanan kitaptır.⁸ Kitapta yer alan 60 metin aşağıda sıralanan araştırma sorularından hareketle çözümlenmiştir:

1. Kurtuluş Savaşı, Macar basınında nasıl sunulmuştur?
2. Savaş sonrası süreçte Avrupa'nın orta ve doğusundaki Türkiye imgesi nasıl değişim göstermiştir?
3. Basında kurulan bu imgeye ve haber çerçevelemeye bakarak Macaristan'daki basın rejimi nasıl betimlenebilir?

Varsayımlar ise dört temel kategoride toplanabilir:

1. Anglo-Amerikan bakışı kadar literatüre dahil edilmeyen Doğu-Orta Avrupalı bakışın bir temsilcisi olan Macar basını, Kurtuluş Savaşı literatürüne Batı ile örtüşen ancak nüanslarda ayrılan yaklaşımıyla özgün bir katkı sunacaktır.
2. Gazeteler aracılığıyla aktarılanlar da tarih yazımının önemli bir parçasıdır.

3. Siyasal rejim ve savaş sonrası ulusal politikalar, haberlerin sunumunu belirlemektedir ancak gazetelerin yayın politikalarına bağlı nüanslar mevcuttur.
4. Batı Avrupalı haber kaynaklarına dayanan haberler, savaşın mağluplarını, galipleriyle benzer haber çerçevelenmelere yöneltecektir ancak dönemin gazetecilik anlayışında haber ve yorum arasındaki ayrışma net olduğundan, gazetelerin ideolojik tutumları haber sunumunda gizlenecek, köşe yazılarında kendini açık edecektir.

Buradan hareketle bir tarih yazımının ürünleri ön kabulüyle irdelenen metinler niteliksel metin analizine tabi tutulmuştur. Medyanın kamuoyunu şekillendirmek için olayları, konuları çerçevelediği ve çerçeve kurmanın haberin yapısal niteliklerini etkileyen faktörlere gönderme yaptığı düşünülerek⁹ haberlerin nasıl aktarıldığı, neyin öne çıkarıldığı, olay akışı, haber başlıkları, özne konumlarındaki yanlılık tutumları ve haber kaynakları açısından değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Araştırmada sınırlılıklar belirleyici olmuştur. Temel sınırlılık örnekleme ilgilidir. Metinler sürecin tamamını kapsamamaktadır. Kopyaların bir kısmı okunmaya ve tercüme edilmeye teknik olarak olanak tanımadığı için derleme kapsamı dışında bırakılmıştır. Haber sayıları karşılaştırmaya dayalı nicel bir analize uygun denklilikte değildir. Bu nedenle çalışmada ancak gazetelerde ortaklaşan hakim anlatıya odaklanılmıştır. Ortaklaşan Kurtuluş Savaşı anlatısındaki nüansları kavramak içinse Anadolu ve İstanbul kategorileri üzerinden, Türkiye’ye ilişkin haberlerde kullanılan özne nitelendirmelerine ve yanlılık tutumlarına bakılmıştır. Macaristan’ın ve Macar gazetelerinin yer aldığı bağlam hem ortaklaşan anlatıyı hem nüansları yorumlarken başlangıç noktası olarak dikkate alınmayı gerektirmiştir.

Savaş Sonrası Macaristan ve Macar Basını

Server Tanilli’nin ifadesiyle, “bilim ve gücün tekeli, üretim yeteneği ve kalifiye iş gücünün 10’da 7’sini elinde tutan” egemen Avrupa ile “sanayisi çocukluğunu yaşayan” Güney-Doğu Avrupa arasındaki çekişmelerden kaynaklanan¹⁰ I. Dünya Savaşı’nın sonunda İtilaf Devletleri galip gelir. Avusturya-Macaristan 4 Ekim 1918’de Almanya’nın ateşkes kararına uyararak savaştan çekilir, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları dağılır.

Peş peşe imzalanan barış antlaşmalarından Macaristan’ın payına düşen Trianon’dur (4 Haziran 1920). Antlaşma gereği topraklarının büyük kısmını

Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya'ya bırakan ülkenin askeri gücü de büyük oranda elinden alınmıştır. I. Károly'un savaşı takiben Macaristan üzerindeki haklarından feragat ettiğini ilan etmesi üzerine ülkede ulusal konsey kurulur. Cumhuriyetin ilanı, halk ayaklanmaları, Béla Kun yönetiminde Macar Sovyet Cumhuriyeti kurulması,¹¹ Miklos Horthy'nin yönetime el koyması ve Trianon'un kabul edilişi¹² ana dönemeçlerdir.

Antlaşmanın imzalanmasını takip eden günlerde yas ortamı gündelik yaşama damgasını vurur. Gazeteler yas manşetleriyle çıkarak antlaşmayı reddeder.¹³ Savaş sonrası travmasının yaşandığı bu günlerde Macar basını da bu zorlu koşullarda yeniden şekillenmektedir. Macarca konuşan nüfus oldukça azalmış, dolayısıyla tirajlar oldukça düşmüştür. Kolozsvár, Arad, Temesvár gibi gelişmiş medya ağına sahip hem mesleğin hem endüstrinin baş lokomotifleri olan kentler artık İtilaf Devletlerindedir. Ülkede art arda yaşanan iç karışıklıklar, birbirine zıt iktidar tutumları mevcut gazetelerin yayın politikalarını da sarsıcı biçimde dönüştürmüştür.¹⁴ Fehér Katalin'e göre bu durum, Macar basınının evrensel kurallara uyduğu dönemin sona ermesi, siyasal misyonun öne çıkması anlamına gelmektedir.¹⁵

Bu bağlamda dönemin basın düzenlemelerine bakıldığında, savaşın hemen ardından görevi devralan Mihály Károly yönetiminde de savaşın başından itibaren baş gösteren kâğıt kısıtlılığının sürdüğü görülmektedir ancak 1918 Aralık ayında basın özgürlüğüne yönelik düzenlemeler yapılır. Savaş yayıncılığında baskın olan sansür mekanizmaları gevşetilir. Kâğıt sınırlaması yeni gazetelerin basılmasına fazla olanak vermese de bir yıl kadar sonra birkaç "devrimci nitelikli" bulvar gazetesi yayın hayatına başlar.¹⁶ Konsey Cumhuriyeti, "basının sermayeye olan bağımlılığına" yasayla son verirken basının kapitalist sistemin hizmetinden çıkarıldığını, proleter farkındalığın gelişmesine hizmet edeceğini ifade eder.¹⁷

Basından sorumlu resmi kuruluş Basın Direktörlüğü'dür. Konsey Cumhuriyeti'nin çöküşünden sonra Friedrich Hükümeti sert bir kararla hükümetin resmî gazetesi dışındaki bütün yayınları yasaklar. Bu durum, 1921 yılında Bethlen István'ın olağanüstü basın yasasını kaldırmasıyla bir nebze yoluna girer. Süreçte kilit rolü Macar Resmi Haber Ajansı olan *MTI* (Magyar Távirati Iroda) oynamıştır. *MTI*, 1921'in başında hükümet tarafından Macar Merkez Bankası'na devredilir, hükümetle sözleşme yapar ve böylece yarı resmi bir hâle bürünür.¹⁸ 1920'lerin Macar basını ana hatlarıyla bu koşullar altında şekillenirken dönemin düalizm dönemini andıran liberal geleneğe, görece özgür bir döneme karşılık geldiği söylenebilir.

Kurtuluş Savaşı'nı Aktaran Gazeteler

Pesti Hirlap (1841-1994)

Macar siyasal yaşamının büyük bir dönemine tanıklık eden *Pesti Hirlap* 1848 Macar Özgürlük Savaşı lideri Kossuth Lajos'un¹⁹ gazetesi olarak bilinmektedir. Kendini “milletin sadık aynası” olarak sunan ve “ciddi haber”den ödün vermeyen gazete sayfalarında edebiyata bile yer vermemiştir.²⁰ Habsburg egemenliğinde çıkan siyasi gazete, toplumsal patlamaların önlenmesi için serflerin bir an evvel özgür bırakılmalarını ve sınıflar arası ayrımın kalmasını talep ederek,²¹ misyon gazeteciliğinin önemli bir örneğini de sergilemiştir. Toplumsal çalkantılar nedeniyle yayın hayatına zaman zaman ara veren *Pesti Hirlap*'ın tirajı I. Dünya Savaşı'nda yarım milyona ulaşır. Yurt dışına muhabir gönderme gücü olduğundan savaş döneminde inandırıcılığı yüksek, itibar gören bir gazetedir.²²

Népszava (1877-)

Macar basınında dikkat çekici biçimde uzun ömürlü, en eski sosyal demokrat siyasi gazetedir.²³ Haftalık İşçi Vakayinamesi bu gazetenin öncülüdür.²⁴ Sosyal Demokrat Parti'nin resmi yayın organı olarak çıkan gazete 1905'ten sonra günlük gazete olarak aynı çizgide yayın politikasını sürdürür. 1910 yılında tirajı 30 bin civarındadır.²⁵ I. Dünya Savaşı sürecinde 26 Temmuz 1914'te “Savaş İstemiyoruz!” sloganıyla çıkar, Horthy döneminde saldırıya uğrar.²⁶

Az Est (1910-1939)

16 Nisan 1910'da yayın hayatına başlayan gazete, dönemin en büyük basın kuruluşlarından biri aynı zamanda da ilk bulvar gazetesi olarak tanımlanır. O ana değin kullanılan klişelerden vazgeçip siyasi içerikli baş yazıyı kaldırmış, sansasyonel gelişmelere yer vermiştir.²⁷ Gazete daha çok “duygulara” seslenmektedir.²⁸ Savaş sürecinde yarım milyona ulaşan tirajı, genelde iki yüz bin ortalamayı yakalamıştır. Yurt dışında da savaşın izlendiği başlıca itibar gören gazetelerden biri olarak anılmaktadır.²⁹ Olayların muhabirler aracılığıyla doğrudan aktarılmasına önem veren *Az Est* sayesinde okurlar, telefonla doğrudan editörlere ulaşarak haber değeri taşıyan tanıklıklarını bildirebilmiş, bu girişim yurttaş gazeteciliğinin ilk örnekleri olarak adlandırılmıştır.³⁰

Macar Basınından Aktarılan Türk Kurtuluş Savaşı

1920: “Türk Sorunu”³¹

Mondros Ateşkes Antlaşması, Anadolu ve Trakya'yı işgale açık hale getirmiş, İtilaf Devletlerine “güvenliklerini tehlikede hissetmeleri” durumunda taarruz

olanağı vermiştir. 15 Mayıs 1919 İzmir'in işgaline karşı direnişler, İstanbul Hükümeti'nin suskunluğuna karşı giderek güçlenen Kuvayı Milliye, 19 Mayıs 1919 Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı, Amasya Genelgesi, Erzurum-Sivas kongreleri, İstanbul'un işgaline giden sürecin öncülü gelişmelerdir.

1920'nin başları itibariyle gazetelerde İtilaf Devletlerinin Türkiye topraklarını nasıl "paylaşacağı", İstanbul'un Türkiye'ye kalıp kalmayacağı, Türklerin Avrupa'dan tamamen atılıp atılmaması konularındaki tartışmalar, İtilaf Devletlerinin sözcülerinin demeçleri gazetelerde yer bulmaya başlar.³² Kıyı bölgelerin Fransız idaresine verileceği konusunda görüş birliği mevcutken İtilaf Devletleri arasında İstanbul'un akıbeti hakkında görüş ayrılıkları söz konusudur. Fransızların içinde yer aldığı grup, Türklerin İstanbul'da kalmayı sürdürmesinden yanayken diğer grup Avrupa'dan tamamen atılmaları görüşünü savunmaktadır. İngiliz kamuoyunda Sultan'ın İstanbul'dan kovulması durumunda kendi egemenliğindeki Müslümanların tepkileri konusunda kaygılı oluşu,³³ Türkiye'nin paylaşılma planında politika üretirken dikkate alınması gereken husus olarak ortaya konmaktadır.

İtilaf Devletlerinin Türkiye işgalini meşru kılmak için sözcüler birbiri ardına açıklamalar yaparlar. Lloyd George'un: "Barış şartları yerine getirilince en büyük düşmanları dahi Türklerin işledikleri günahların bedellerini ödediğine ikna olacak, Başkent'te İtilaf Devletlerinin bayrakları dalgalanacaktır"³⁴ sözleriyle ülkenin askeri donanımını tamamen kaybedeceğini, toprakların yarısından fazlasının ellerinden gideceğini iddia etmesi³⁵ öne çıkar. Bu ve benzeri haberlerde Türk İmparatorluğunun çöküşü dışında bir ihtimalden söz edilmemektedir. Bunun nedeni, haberlerde İtilaf Devletleri liderlerinin demeçlerinin ve öngörülerinin öncelikli olarak aktarılıyor oluşudur. Sürece yön verenler onlardır. Lloyd George'un Türklerle ilgili kullandığı "aptallıkları", "yanışları", "günahları" gibi nitelemeler adeta anlaşmanın ağır sonuçlarını hak ettiklerine, yapılanların meşruluğuna ilişkin bir algı oluşturmaktadır. Bu algının yine onun ifadesiyle "Türk itibarının tamamıyla yok olması" anlamına geldiği, Batı'ya bir müjde olarak haberlerde aktarılmaktadır.³⁶ Gayrimüslimlerin zulüm görmeleri halinde Türk yönetiminden alınacağı, İtilaf Devletleri sözcülerinin gerçekleştirecekleri eylemlere gerekçe olarak sunulurken Macar medyası da Batılı haber kaynaklarından aktardığı bu haberlerle İtilaf Devletlerine paralel, kendi kamuoyunu oluşturmaktadır. Söz konusu haberlere göre "İtilaf Devletlerinin amacı ülkeyi parçalamak değil, Türk olmayan nüfus"u kollamaktır.³⁷

İngiltere’den Macar resmi haber ajansı *MTI*’ye gelen, *Petit Parisien*’den aktarılan haberlerde, Türkiye’nin savaşın sonuçlarından nasıl etkileneceği analizleri sürmekte, Türkiye’nin nüfusunun altı milyona düşeceği, coğrafi alanının İstanbul ve Anadolu’dan ibaret olacağı aktarılmaktadır. Bu noktada haberlerde paylaşım planları üzerindeki uzlaşmazlıklar da dikkat çekmeye başlamıştır.³⁸

Ülkenin paylaşım planının bir “parçalama” ya da “işgal” olmadığı, İtilaf Devletlerinin böyle bir niyeti taşımadığı, yalnızca nüfus yoğunluğunu Türklerin oluşturmadığı bölgelerde yönetime el koyulacağı, Batı medyası aracılığıyla Orta Avrupa kamuoyuna, dolayısıyla Macaristan halkına da duyurulmaktadır.³⁹

Hangi bölgenin, hangi gerekçeyle kimin himayesine gireceğine ilişkin öngörülerle dolu olan gündem, 13 Mart 1920 tarihli gazetelerde “İtilaf Devletleri İstanbul’da” başlıklı haberle Kurtuluş Savaşı’nın en önemli kırılma noktalarından biri olan ve 16 Mart 1920’de gerçekleşecek İstanbul’un işgali erkenden duyurulmuş olur.

13 Mart 1920 tarihli *Népszava*, İtilaf Devletlerinin “asayışı sağlamak için” İstanbul’a kalıcı olarak konuşlandıklarını duyurur. Boğazın iki yanına askeri birlikler yerleştirilecektir. Bu haberlerde Türk hükümetine ve İtilaf Devletlerine karşı, köylerde yükselen “isyan”ların da işgalin sorumlusu olduğuna ilişkin görüşlere yer verilmektedir. “Halk ayaklanmaları” henüz itibar taşımayan “pürüz”ler olarak anılmakta, Türkiye adına muhatap olarak İstanbul Hükümeti alınmaktadır.

İngiliz *Daily Chronicle* kaynaklı haberlerde, İstanbul’un “asayışı sağlama nitelikli” olarak “nihai” biçimde işgal edildiği aktarılmaktadır. Boğazın iki yanına yerleştirilen yeterli sayıda asker, birkaç gün içinde gerekli askeri ikmal yapmaya hazırdır. Bu adımın Türk hükümetine anlaşmanın şartlarının yerine getirilmesi, halka ise köylerde süren isyanların bastırılması konusunda net bir çağrı olduğu ifade edilmektedir.⁴⁰ Bu çağrı, isyanları dindirmez, aksine şiddetlendirir ve göz ardı edilemez bir güce dönüştürür. İngiliz hükümeti isyancı Türklerle masaya oturmak konusunu açıkça telaffuz etmeye başlamış,⁴¹ İngiliz Generali, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Anadolu’ya hareket etmiştir. Artık savaşın ikna edilmesi gereken tarafı ve öznesi giderek Mustafa Kemal ile ayaklanan halktır.⁴²

Böylece Mustafa Kemal, başta *Pesti Hirlap* olmak üzere başat bir aktör olarak anılmaya ve “milliyetçi direniş lideri” sıfatıyla muhatap alınmaya

başlar.⁴³ Haberlerde Mustafa Kemal Paşa'nın ve destekçilerinin Trakya ve İzmir'in boşaltılması konusunda taviz vermeyeceği açıklamaları vurgulanmaktadır. Mustafa Kemal Paşa yanlısı Rauf Bey ve Vasıf Bey'in sürgünden İstanbul'a geri çağrılmaları, Macar basınında değişen İngiliz politikasının bir göstergesi sayılır.⁴⁴ Haberlere göre tıpkı İtilaf güçleri gibi İstanbul Hükümeti de direnişe karşı sessizdir ve bu tutumu nedeniyle İtilaf Devletleri tarafından pasif kalmakla eleştirilmekte ve milliyetçi direnişi tanımadığını ilan etmesi konusunda baskı görmektedir.⁴⁵ Mustafa Kemal hareketinin, 15 Nisan'da Türkiye'de toplanacak Hintli, Mısırlı ve Türki temsilcilerin de desteğiyle daha da güçleneceği varsayımı,⁴⁶ galip devletleri tedirgin ederken direnişçi Türkler artık haber başlıklarında anlaşmanın şartlarının dikte edildiği nesnelere değil, şartları reddeden öznelerdir.

21 Nisan 1920 tarihli haberde milliyetçilerin ordu kurma hazırlığı, bunun İtilaf Devletlerini nasıl tedirgin ettiği, barış şartlarında uzlaşmazsa yeni savaşlara yol açacağı aktarılmaktadır.⁴⁷ San Remo Barış Konferansı'nın haberleştirildiği bu günlerde yine İtilaf Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu bölme "ısrar"ının tezahürü olan anlaşmaların, milliyetçiler tarafından "boş bir kâğıt" olarak görüldüğü, milliyetçilerin kızdırılırlarsa İslâm fanatizmini harekete geçirebilecekleri söylenmektedir.⁴⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın meydan okur tavrı güçlendikçe, Macar basınının da "boş bir kâğıt" ifadesinde olduğu gibi gerçek refleksleri, destek tutumları haberlere sızmaya başlar. Anlaşma şartlarının koşulları ve üzerine yürütülen tartışmalar haberleştirilirken tüm mağluplara benzer adaletsiz koşulların dayatıldığı dillendirilir. Türkiye açısından, işgalin önemli kısmının Mustafa Kemal'e silah bırakarak tamamlanmış olacağı, direnen Anadolu halkının asıl engel olduğu aktarılır. Stratejik yerlerin işgal edilmesi daha sonraki adımdır.⁴⁹ Barış anlaşması ile ilgili düşüncelerini ifade etmesi için Türklere bir ay süre tanınırken Trakya'daki Türk nüfusu, Yunan işgaline karşı direnişi sürdüreceğini kararlılıkla ifade etmiştir. Köylerde yayılan büyük gerilimin dikkat çekiciliği, anlaşmaya verilen tepkiler olarak haberlerde sıralanmaktadır.⁵⁰

Direnişe eşlik eden diğer gündem ise dünya Müslümanlarının desteğe hazır olduklarını ilan etmeleridir.⁵¹ Dönem haberlerinde din yeniden ön plana çıkan bir olgudur. İtilaf Devletlerinin işgaline karşı yapılan cihat çağrısı, anlaşma koşullarının İslâmiyet'e karşı açılan bir savaş olduğuna dair İstanbul'da dağıtılmaya başlayan bildiriler,⁵² Hristiyan kamuoyu nezdinde tedirginlik yaratmaktadır. İsviçre ve Paris kaynaklı haberlerde de Sultan'ın huzuruna çıkan İslâm halkları temsilcilerinin, Türklere yapılan haksızlığın intikamını almaya hazır oldukları açıklamalarına yer verilmektedir.⁵³

Mustafa Kemal Paşa kuvvetlerinin, git gide basında daha çok yer bulduğu haberlerde, Cemal Paşa, Reşit Bey gibi, Türkiye’ye dayatılan barış koşullarının ağırlığı ve haksızlığı konularında demeçler veren bürokratlar da görülmeye başlar. Barışın dünya barışını tehdit eden niteliği doğrudan onların ağzından aktarılır.⁵⁴ Gazeteler köşe yazıları dışında, haberlerde kendi tutumlarını ifşa etmemeyi sürdürmektedir. Bu dönem haberlerde dikkat çeken bir diğer önemli anekdot, Mustafa Kemal Paşa’nın milliyetçi lider Enver Paşa’nın yardım için kendisine önerdiği 50.000 kişilik orduyu geri çevirmesidir. Bu durum, Macar basınında da Mustafa Kemal hareketini tam olarak nereye oturtulup nasıl tarif edileceği konusundaki temkinli izleme halini de ortaya koymaktadır. Müslümanların desteklediği ama doğrudan onlarla hareket etmeyen, kabineye yandaşlarını yerleştirse de İstanbul hareketinden ayrı davranan, milliyetçi direnişlerin öncüsü olsa da bu geleneğin kadim liderleriyle hareket etmeyen bu liderin hareketi giderek sempati ve merak uyandırarak izlenmektedir.

1920’nin sonlarına gelindiğinde, köşe yazılarında aleni yanlılık mevcuttur. Türkiye’nin barış anlaşmasını imzalayacağını rivayetten öteye geçmediği dillendirilir. “Resmi olmayan Türkiye’nin resmi barışı boşa çıkaracağı” ifadesi, Türkiye Kurtuluş Savaşı’nın Osmanlı Devleti ile ayrılarak değerlendirildiği ve takdir topladığı açısından net bir bakış açısı sunmaktadır.⁵⁵ Köşe yazısında “geçmişte dünyayı yerinden oynatan sultanların acınacak durumları”, kurtuluş mücadelesinden ayrı ifade edilmektedir. “Milliyetçi direniş”e gösterilen saygı, diğer İttifak Devletlerinin, Türkiye’den farklı olarak kendilerine sunulan ve yıkımlarına yol açan anlaşmaları imzalamış olmalarıyla ilgili iç hesaplaşmalara da yol açmaktadır. Mağlubiyetin diğer paydaşları da bu “zorba barış” a direnmiş ancak karşı karşıya kaldıkları ağır tehditler yüzünden boyun eğmişlerdir. İtilaf Devletleri “savaşın temel gerekçelerini ortadan kaldırmak şöyle dursun, şiddete başvurmalarına yol açan anlamsız bir nefret ve intikam sarhoşluğu ile halkların ve devletlerin arasına daha güçlü nifak tohumları ekmıştır”.⁵⁶

Yorumlara bakılırsa ülkelere dayatılan barış koşulları savaşları bitirmeyecek aksine barış ümidini ortadan kaldıracaktır. Dünyanın geleceği için yapılması gereken, çok kültürlü bir demokrasi yolunda birlikte mücadele ederek felaketlerin önünü almaktır.⁵⁷

1921 yılına doğru artık Türkler başlıklarda nesne konumunda değil, saşan özne olarak yer almış, akışı tersine çeviren “yiğit kardeşler” e dönüşmüşlerdir.⁵⁸ Savaş artık “Türklerin İtilaf Devletleriyle Savaşı”dır.⁵⁹ Savaş artık “Milliyetçilerin Savaşı”dır.⁶⁰

1921: “Galip Direnişçiler”⁶¹

1921 yılının Türkiye ile ilgili haberlerinde baş aktör artık Mustafa Kemal’dir. Londra görüşmelerine katılmak üzere yola çıkan Ankara delegasyonu, Roma’da yeni bir açıklama yaparak resmen davet edilmedikleri sürece konferansa katılmayacaklarını duyururlar. Romalı bir muhabirin Türk Dışişleri Bakanı’na, Mustafa Kemal’in de bizzat Londra’ya gideceği duyumu aldıklarını söylemesi üzerine Bakan’ın verdiği yanıt, haberde yer alan önemli bir tarihi anekdottur: “Mustafa Kemal’in Napolyon’u Elbe Adası’na sürenlere güvenebileceğini aklınız alıyor mu?”⁶²

Bu anekdotu aktaran gazete *Az Est*, diğer iki gazeteden farklı olarak bulvar gazetesi diliyle haber çerçevelemeyi seçmiştir. Bakan, zeki cevabıyla bir yıldız gibi habere konu olmuştur. *Az Est*’in diğer gazetelerden bir farkı da doğrudan Türkiyeli, Türkiye’den kaynaklara sayfalarında yer vermesidir. Batılı kaynaklardan dolayı bir aktarıma bu tutum alternatifidir.

Haber kaynağının adını vermeyen gazetede, milli mücadele, doğrudan görüşüne başvurulmuş diplomatın bakışıyla aktarılmaktadır. Diplomatın aktardıklarına göre Sevr Antlaşması’nı İtilaf Devletlerinin baskısı ile İstanbul Hükümeti ve Sultan imzalamış, Mustafa Kemal Paşa ise Anadolu’ya hareket ederek ulusal direnişi ateşlemiş ve bu imzayı hükümsüz addederek Anadolu’daki Türk nüfusundaki özgürlük aşkını körüklemiştir. Yerel direnişler biçiminde başlayan direniş, Mustafa Kemal tarafından nizama sokulmuş, İtilaf Devletleri, Ankara Hükümeti’ni tanımaya ve onunla masaya oturmaya mecbur kalmıştır.⁶³

1921 baharında “Kemalist” ifadesi de Macar basınında yerini bulur.⁶⁴ Bu ifadeyi ilk gördüğümüz gazete *Az Est* olmuştur. *Az Est* haberlerini İstanbul’dan ve Ankara’dan bildirilen kaynaklara dayanarak sunduğundan “Türk milliyetçi askeri birlikleri”nin bölgesel zafer ve başarıları da bu haberlerde aktarılmaktadır.

Kemalist hareket, 1913 Jön Türkler hareketiyle kıyaslanırken Mustafa Kemal Paşa’nın da Enver Paşa ile kıyaslandığı bu yılda görülmektedir.⁶⁵ “Kemalist hareket”i tarif etme çabası, o ve ordusunun “Yunanlılarla, İngilizlerle, Fransızlarla, neredeyse bütün Avrupa’yla yaptığı savaşlarda ortaya koyduğu cesur direniş” yalnızca Türk ulusunun ayaklanması olarak değil, “bütün İslâm halklarında elli yıldır oluşan bir bilinçle gerçekleşmiştir” görüşü de hâlâ dillendirilir. Son Müslüman devlet olarak tarif edilen Türkiye’nin mezarının kazılmak istendiği ancak

“ölünün mezara girmek istemediği” bu sonuçla İstanbul’un surları altında, Doğu ve Batı’nın birbiriyle bakıştığı” saptaması, yarım asırlık bir uykudan sonra Müslüman âlemin de uyanışı olarak tarif edilmiştir.⁶⁶

Mısır’daki savaş, İngiliz sömürge politikasının çökmekte oluşu, Türk İmparatorluğu üzerinde yükselme ihtimali olan yeni bir Arap devleti ihtimali ve ilgisiz görünse de bu hareketle Rusya arasındaki olası bağlantılar öne çıkan haberler arasındadır. Rusya’daki temel aktörler eski Çarlık Rusyası’nın Müslümanlarıdır. Onlarla birlikte İngiliz ve Fransız sömürgelerindeki diğer Müslümanların da “beyaz efendilerinin ötekileri olarak yalıtılmışlığa terk edilme” riski düşünüldüğünde, Bolşevik Rusya’nın bu Batı politikasına karşı olması anlaşılacaktır. “Çarlık Rusyası’nın yükünü de halkın omuzlarından indiren” devrim, Anadolu’daki halk direnişini planlayan, Ankara ve Moskova arasında köprü kuran, Rusya’da baskı görüp ayaklanan Müslümanlardan da katkı görmüştür.⁶⁷ *Népszava*’nın bakışı, Rus politikasının Doğu sempatisini sürdürmesi durumunda, Batı’nın tutum değiştirmesinin kaçınılmaz oluşudur. Görüldüğü üzere Türk hareketi ile ilgili olarak İslâm ve Rus bağlantıları da zaferlerin arka planındaki aktörler olarak telaffuz edilmiştir.⁶⁸

1922: Doğu Meselesinin Kördüğümünü Çözmek⁶⁹

Sevr’in şartları ve Türkiye’nin paylaşımı konusunda İtilaf Devletleri arasındaki “derin görüş ayrılıkları” nedeniyle Doğu Konferansı’nın toplanarak Doğu Sorunu’nun çözülmesi beklenmektedir. Geçen yıldan farklı olarak parasal, siyasi gücünü ve güçlü ordusunu yitirmiş Yunanistan’a Ankara Hükümeti meydan okumaktadır.⁷⁰ Yunanlılar, Anadolu’da oynadıkları oyunu kaybetmiştir. Bu galibiyeti alan Mustafa Kemal, Anadolu’dan sonra Trakya’nın boşaltılması için uğraşmaktadır ve bu talep Fransa ve İngiltere’nin savaş sırasında Türklerin kendilerine sırt çevirdiğini göz ardı etmelerini gerektirecek şekilde, yeni ve uzlaşmacı bir yol seçmeleri gerektiği, haberlerde ifade edilmektedir.⁷¹

Bu süreçte Türk-Yunan gerilimine yoğunlaşan haberler, Türk eylemleri odağa alınarak aktarılmaktadır. Türklerin Yunanlıları yenışı, Yunan Başkomutanının esir alınışı, 50.000 kişilik Yunan ordusunun Türkler karşısında geri çekilişi haberlerde aktarılırken İtilaf Devletlerinden Fransız, İngiliz ve İtalyan yetkililer, ateşkes yapılması hâlinde Yunanlıların Anadolu’yu boşaltacaklarını Ankara Hükümeti’ne bildirmiştir.⁷²

Haber sunumunda tıpkı *Népszava* gibi haber kaynağına bağlı ve mümkün oldukça yorumsuz yayıncılık yapan *Pesti Hirlap* da başyazılarında kendi tutumunu ve tarafını ortaya koymaktadır. 10 Eylül 1922 tarihli “Türk Zaferi” adlı yazıdaki değerlendirme bu bağlamda oldukça açıklayıcıdır:⁷³

Elimiz kolumuz bağlandığında bizi sadece iki olay sevindirir: Düşmanlarımızın ayağının tökezlemesi ve dostumuzun başına talih kuşunun konması. Bu ikincisi nadiren gerçekleşir. Türk kardeşlerimiz Yunanlıları bozguna uğrattı ve Anadolu'dan söküüp atarak bizleri sevindirdi. Türk yiğitleri Doğu'da esaslı bir harita değişikliği yaparak Batılı iktidarlara derslerini veriyorlar. İtilâf Devletlerinin taraf tutarak destek verdikleri Yunanlılar öyle korkunç bir yenilgiye maruz kaldılar ki Doğu Sorunu'nun yeniden masaya yatırılması kaçınılmaz oldu. İtilâf politikası Doğu'da fiyaskoya uğramıştır. Basitçe ifade edersek, yarım milyon yiğidiyle Kemal Paşa haklarından gelmiştir. Yunan ordusu ve İtilâf Devletlerinin Doğu politikası çökmüştür. Ve o, sadece Sevri altüst etmekle kalmadı, tamamen yeni bir durum yarattı. Türklerin Asya'daki büyük zaferi Avrupa'nın da denge-sini değiştirecektir.

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, haber çerçevelemede kaynaklara sadık biçimde olgu aktarımı ile yetinen *Pesti Hırlap*, "Türk Yiğitleri", "Türk kardeşlerimiz", "Yarım milyon yiğidiyle Kemal Paşa" gibi ifadelerle ve İtilaf Devletleri açısından olup biteni "fiyasko", "korkunç yenilgi", "çöken politika" gibi tabirlerle aktarırken yanlılığını ve hayranlığını açıkça ifade etmektedir. Metnin devamında, Macarların coğrafi ve stratejik olarak daha zor durumda oluşları mazeretine sığınmak bir yana, Türklerin arkasındaki "Doğu" ve taşıdıkları "ulusal ve dini birlik" duygusu, Sevr Antlaşması'nı yırtıp atmıştır. Metne göre Macarlar ise galiplerin vicdanından ve Milletler Cemiyeti'nden medet ummaktadır.⁷⁴ Macarların durumlarını Türklerle karşılaştıran bu makale, kendi durumlarını "sabır bedeli ödemek" olarak tabir etmektedir. Türklerin ölümü göze alıp kısa sürede sonuç alışları, "insani adaletsizlikler üzerine kurulmuş bir kalıcı barışın" olamayacağı, kalıcı barış için galip güçlerin her türlü intikam duygusundan vazgeçerek âdil olmayı seçmeleri gerektiği, aksi takdirde Türk örneğinin salgın gibi yayılacağı ifade edilmektedir.⁷⁵

Kısa bir süre sonra İzmir "düşer". Türk ordusu İzmir'e girer. Bölgedeki Hristiyanların katledilme korkusuna karşı güvenliği Mustafa Kemal ordularının böyle olaylara meydan vermediği, bunların söylentiden öteye geçmediği gazetelerde yer bulur. "Türk silahları Marmara ve Ege kıyılarında zaferle patlamaktadır."⁷⁶

Mustafa Kemal İstanbul'a karşı hazırlık içindeyken *Daily Mail* muhabirine, İtilaf Devletleri İstanbul'u bırakmazsa başkente doğru harekete geçeceğini ifade etmiştir. Bu arada İzmir'de büyük yangınların çıktığı, bu yangınların intikam almak isteyen Türkler tarafından Hristiyan ahaliye karşı çıkarıldığı, bunun da Panislamizm fikrinin geri dönüşü olarak gazetelerde yorumlandığı

dikkat çekmektedir.⁷⁷ Aynı iddia diğer gazetelerde de yer alır, *Népszava* Türk zaferinin kendini Panislamist harekete dönüştürdüğünü başlığa taşıyarak haberleştirir⁷⁸. İstanbul artık Türklerin İtilaf Devletlerini dikkate almadan “başlarına buyruk” biçimde hükmettikleri bir kenttir. Şehir, İtilaf Devletlerine göre artık güvenli değildir. *Chicago Tribune* kaynaklı haberde İzmir’in 4’te 3’lük kısmının yandığı, gayrimüslim 300 binden fazla insanın evsiz kaldığı, milyon dolarlarca zarar oluştuğu ifade edilmiştir.⁷⁹ Ancak sonraki günlerde, İzmir’i ateşe verenlerin Yunanlar olduğu haberleri gazetelerde yer bulur. Bununla birlikte, Türkleri İstanbul’dan çıkarmanın olanaksızlığı, Kemalist hareketin İngiliz politikasını zorlayan gücü ve boğazlar meselesinin ısrarla ele alınışı haberlerde aktarılmaktadır.⁸⁰

Türk zaferinin giderek yayılması, izlerini Macar basınında da göstermektedir. *Pesti Hírlap*, Türklerle birlikte düştükleri “yenilgi girdabında”, “Turan efsanesi ortaklığına dayanarak her zaman kardeş bildikleri Türkler” in başarısını gıptayla izlediklerini, aynı safta olabilmeyi dilediklerine dair “sancılı bir iç çekişle” isyan ettiklerini, kaybedenler içinde yalnızca Türklerin “ayakta kalma isteği” taşıdığını ifade etmiştir.⁸¹ Bu metinde de diğer gazetelerle ortaklaşan bir şekilde, Türklerin ısrarlı talepleri ve direnişlerinin, İtilaf Devletlerinin öngördüklerinden tamamen farklı, tüm Avrupa’yı yeniden şekillendiren bir oluşuma yol açtığı, Yunan ordusunu dağıtan Mustafa Kemal Paşa hareketinin şimdi de “buyurgan bir tavırla” Batı güçlerinden taleplerini sıraladığı aktarılmaktadır. Baş yazıda, lider olarak Mustafa Kemal’e atfedilen güç, kararlılık, sertlik gibi sıfatlar ve buna yönelik hayranlık açıkça ifade edilirken Macarların kaderiyle ilgili iki olasılıktan da söz edilmiştir: Milli direnişin ve Mustafa Kemal’in gayretine ve zaferlerine ya da Kont Banffy’nin vaatlerine inanmak.⁸² Siyasal olarak Türkiye’den farklı yöne çekildiklerini ifade eden gazete, bunu Batı uygarlığının ve özellikle de dinin belirleyiciliği ile açıklamaktadır. İçine kapalı bir dinsel yalıtım ortamında yaşayan Osmanlı’dan Türkleri tamamen ayrı tutan haber söylemi, Türk zaferlerinin Macarlar için örnek oluşturduğunu ifade etmektedir.⁸³

1922 güzünde yer alan haberlerde de Türkiye, barışçıl çözümü avucunun içinde tutan kilit isimdir.⁸⁴ Haberlerde “Barışçıl çözüm Kemal Paşa’nın vereceği cevaba bağlı” olarak addedilirken,⁸⁵ Enternasyonal yeni bir uluslararası aktör olarak konuya müdahil olur⁸⁶ ve sosyal demokrat *Népszava* gazetesinin zaman zaman başyazılarında dillendirdiği görüşlere benzer olarak “Doğu Sorunu” hakkında bir bildiri yayınladı. Bildiride “Düşmanlıklar yeniden başlarsa insanlığa karşı bugüne kadar görülmemiş bir suç işlenmiş olur”, ifadesi yer

almaktadır. Gerçek bir barış, Milletler Cemiyeti'nde, mağlup devletlerin de adil biçimde temsil edilmesi ile sağlanabilecektir. Aktarılan haberde, Boğazlar konusundaki kararlar yalnızca İtilaf Devletleri tarafından alınamaz, denmektedir.⁸⁷

Bu arada Türkiye'den gelen haberlerde İstanbul Hükümeti'nin artık Ankara Hükümeti karşısında durmayacağı konusunda Mustafa Kemal Paşa'ya haber gönderdiği ve Sultan'ın tahtı bırakmak istediği de aktarılmaktadır.⁸⁸ *Pesti Hirlap* tarafından yayımlanan başyazıda da İtilaf Devletlerinin samimi bir itirafla başarısızlıklarını itiraf etmesi gerektiği, dünyanın geleceğini tehdit ettikleri, yanlış politikalarının milliyetçi Türkleri, İngiliz karşıtı Müslümanlar ve onlara destek olmaya hevesli Ruslarla buluşturduğu, İngiltere'nin eski dostu Fransa'nın bile Türklere üç yüz milyon Frank değerinde askeri yardım vaat ettiği ifade edilmektedir.⁸⁹

Bu günlerde Mudanya'da İtilaf Devletlerinin generalleri Mustafa Kemal'le buluşur. İtilaf Devletlerinin kendi aralarında ve Ankara ile pazarlıkları sürmektedir. Sultan ise İngiliz süngüleri altında, Mustafa Kemal birliklerinin eline düşmek korkusu içindedir.⁹⁰

1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılır. Yılın sonuna doğru haberlere Sultan yeniden konu olmaya başlamıştır ancak bu konu alınma Sultan'ın milliyetçiler tarafından kovulması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Burada elbette merak uyandıran yan, eski rejimin kovulması yönündeki sembolik anlamdır. Haberlerde *Reuter* tarafından dünya basınına duyurulan Sultan VI. Mehmet'in Yıldız Sarayı'ndan kovulmasının asılsız olduğu yönündeki duyurular aktarılmaktadır. Bu asılsızlığa dayanak olarak ise zaten hâlen İstanbul'da düzeni sağlayan güç olarak bulunan İtilaf Devletlerinin varlığıdır. Onlara "sadakitle hizmet etmekten başka bir şey yapmamış" Sultan'ın sarayı yoğun güvenlik önlemleriyle korunmaktadır.⁹¹

Ankara Hükümeti açısından ise Sultan'ı tanımama hâli açıklık kazanmıştır. Artık tahtsız olarak tarif ettikleri Sultan yerine yeni bir Halife seçme hazırlıkları da alınan duyurular arasındadır. II. Abdülhamit'in oğlu Selim'in İslâm dünyası lideri olarak düşünülebileceği yine gelen haberler arasındadır.⁹² Bu haberin dayanağı *Exchange Telgraph* olarak bildirilmektedir. Ankara Hükümeti bir yandan Sultan'a karşı mücadelesini sürdürürken bir yandan da İtilaf Devletleri hükümetlerine Boğaz'dan geçerken Türk egemenliği altındaki sulardan geçtiklerini, bu yüzden limanlarda Türk bayrağı gerektiğini bildiren, aynı zamanda demiryolları kullanma hakkını ihlâl ettiklerini belir-

ten nota göndermiştir. İstanbul’un tahliyesi konusundaki ısrar başta olmak üzere,⁹³ taleplerle dolu notaların görüşülmesi için Fransız basınının ivedilikle Barış Konferansı toplanması çağrısı, Macar basınında yer bulmuştur.⁹⁴

Ankara Hükümeti İtilaf kuvvetlerinin haksız şekilde işgal ettikleri Türk başkentini derhal boşaltmamaları durumunda, İstanbul’daki Müslüman ahalisi kışkırtma imaları ile ellerini güçlendirdikleri haberlerde iddia edilmektedir.⁹⁵ *Pesti Hírlap*, 9 Kasım 1922 tarihli haberinde bunu şöyle aktarır: “Türk halkının öfkesi adeta bir kıvılcım bekliyor ve bu kıvılcımı Mustafa Kemal’in muzaffer ordularının Boğaz’ın karşı yakasında beklediği ve çok geçmeden yabancı egemenliğine son vereceği bilgisinin her an ateşleyebileceğini tahmin etmek zor değil.”⁹⁶ “Milliyetçi ajitatörler”in, nüfusun büyük kısmını Sultan VI. Mehmet’e karşı kışkırttıkları da haberler arasındadır.

İtilaf Devletlerinin İstanbul’da kalışlarını meşrulaştırmak için “Hristiyanların can güvenliğinin kendilerine bağlı” olduğunu söylemeleri, kentte kalan silahlı güçlerin azlığı nedeniyle milliyetçilerin daha cesurane taleplerde bulunuyor oluşu, İtilaf Devletlerinin sıkıyönetim ilan etmek için yetki istemesi, *Reuter* kaynaklı haberlerden Macar basınında yer bulanlardandır.⁹⁷ Sıkıyönetim yetkisinin verilmesi üzerine durum Macar basınında “iki uçlu namlu” olarak tanımlanmış, aşırı baskının halk yığınlarını öfke ve taşkınlığa sevk edeceği ihtimali dillendirilmiştir.

Bu noktada İtilaf Devletleri ve Ankara Hükümeti arasındaki pazarlıkta, İstanbul’un barış görüşmelerinin imzalanmasının ardından boşaltılacağı kendilerine bildirilirken Ankara Hükümetinin bu muhtıraya, talepten geri adım atmama cevabını verdikleri aktarılmaktadır.⁹⁸ Bu arada Sultan’ın bir İngiliz gemisiyle ülkeden kaçtığı “rivayeti” de haberler arasındadır.⁹⁹ İtilaf Devletleri adına yapılan açıklamada ise Türk milliyetçilerinin talepleri bir kez daha reddedilir. Ankara Hükümeti ise İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümeti arasındaki anlaşmaların ve görüşmelerin geçerliliğini reddetmektedir. Reddedilenler arasında Türkiye’nin eski dış borçları tanınması da vardır.¹⁰⁰

Önemli bir gelişme, Refet Paşa’nın bakanlıktaki resmi kadroların çalışmalarını durdurduğunu, artık Ankara Hükümeti dışında hiçbir hükümetin tasarruflarını kabul etmeyeceklerini bildirmesidir. Böylece fiili durumda İstanbul’un idaresi Ankara’ya geçmiştir.¹⁰¹ Bu arada Ankara, Sultan yanlısı herkesi hainlikle damgaladığından, şehri terk ettiği yalanlanan Sultan’ın halen İstanbul’da olsa dahi en sağlam yandaşları tarafından bile terk edildiği ifade edilmektedir. Önemli bir koz olarak ise halifeliği görülmektedir çün-

kü halifelikten feragat etmezse Ankara Hükümeti'nin tayin edeceği halifenin saygınlığı azalacağından, Ankara'nın onunla bu konuda bir anlaşmaya varma niyeti olduğu da iddia edilmektedir.¹⁰² Yeni strateji, Sultan'ı halifelikten vazgeçirmek üzerine kurulurken Sultan'ın böyle bir niyeti olmadığı da aktarılmaktadır.

Akabinde Sultan'ın İngiliz savaş gemisiyle Malta'ya kaçtığı duyurulur. Haberlere göre "Türlü İngiliz oyunlarına rağmen kaderinden kurtulamamış"tır.¹⁰³ *Pesti Hirlap'*ın 18 Kasım 1922 tarihli haberine göre Sultan'ın kaderi Kemalist birliklerin zaferle sonuçlanan saldırılarıyla Yunanlıların Sakarya Nehri'nde durakladığı an belirlenmiştir. Kemalist birlikler Boğaz'a yaklaştıkça Sultan'ın hâkimiyeti zayıflayarak kurtuluşu İngilizlere sığınmakta bulmuştur.¹⁰⁴ Bunun üzerine Sultan VI. Mehmet, vatan haini ilan edilir. Bu sırada Sultan yaptığı açıklama ile tahtından feragat etmediğini, sadece baş gösteren tehlikeden uzaklaşmak için ülkeden ayrıldığını belirtmiştir.¹⁰⁵

Lozan Konferansı, İtilaf Devletlerinin siyasal çatışmaları yatışınca toplanarak, Doğu Sorunu olarak adlandırdıkları "kördüğümü" çözmeye odaklanmıştır. Bu dönemde İngiltere'deki seçimler, Fransa'da süren kriz ve iktidar savaşları, İtalya'da Mussolini zaferi ve onunla mücadele eden radikal devrimcilerin çatışması gibi gündemlerle uğraşan ülkeler, Doğu Sorunu'nu ancak uzlaşarak çözebileceklerini idrak ettiklerinden birlikte hareket kararı almışlardır.¹⁰⁶ Türk taleplerini dize getirmek için birlikte hareket etmek şarttır. Mudanya'da bin bir strateji ve uğraşla kabul ettirdiklerinden fazlasını ısrarla isteyen Kemalistler, İstanbul'un boşaltılması ve akabinde Trakya'da nüfus sayımı yapılmasını talep etmektedir. *Népszava*, 26 Kasım 1922 tarihli haberinde bu talebi haklı görerek, Türklerin Meriç'in batısına da egemen olmak istediklerinin anlaşıldığını ifade etmektedir.¹⁰⁷ Sınırlar meselesinde Mustafa Kemal'in talebi, Musul'un geri alınması, Suriye sınırının gözden geçirilmesi, Adalar sorununun çözülmesi olarak sıralanırken Kemalistlerin Musul'a uzanması, Mezopotamya'ya da "el uzatmak" olacağından büyük krizlere yol açacağı öngörülmektedir.¹⁰⁸ Türklerin bununla da yetinmeyip Fransızlarla karşı karşıya kalma adına, onlarla yaptıkları anlaşmayı da tanımayarak Suriye Sınırı konusunun da yeniden gözden geçirilmesinde sergiledikleri gözük pek tavırları, Macarların dikkatini çekmiştir.

Doğu Sorunu'nun çözüme ulaşmaya yaklaştığı Lozan aşamasında, Macar basınında dikkat çekici olarak vurgulanan, tarafların artık kılıçları çektiği, Türklerin ise yumuşamış gibi görünerek aynı talepleri farklı şekillerde yineleme becerileridir. Boğazlar konusundaki çatışmaları derinleştirmek niyetinde

olmadıklarını ifade ederken taleplerinden vazgeçemediklerini de eklemektedirler.¹⁰⁹ Bu “mütevazı” taleplerini ise Başkentlerini saldırı ihtimaline karşılık korumak üzerine temellendirmeleri, İtilaf Devletleri tarafından dikkate alınmak durumunda kalan haklı bir gerekçe olarak görülmüştür. Bununla birlikte kapitülasyonlar ve azınlıklar konusu, yabancılara imtiyazlar meselesi de dile getirilmiştir. Mustafa Kemal’in “Yeni Türkiye hiçbir koşulda kapitülasyonların devamına tahammül göstermek niyetinde değil” diyerek yükselttiği itiraz Macar gazetelerinde ses bulur.¹¹⁰

1923: “Sürprizler Konferansı”¹¹¹

Karşılıklı restleşmeler sürecinde, konuların Kemalistlerin istediği biçimde çözümlenmeye başlaması gazetelerde övgüyle yer bulur. Türklerin azınlıklar alt komisyonu, kişisel haklar, basın dil ve din özgürlüğü, Hristiyan ve Müslümanlığın eşitliği konularında uzlaşma gösterdikleri haberlerde yer alır.¹¹² Süreçte Amerikan gözlemcinin etkin bir gayret sergilemesi, Türklerin uzatma taktiklerine tepki göstermesi, böyle yaparlarsa hem İngiliz hem Amerikan desteklerinden mahrum kalacakları konusundaki gözdağı, Türklerden hukuki reformlar yapılması talebi gazetelerde ifade edilirken savaş esirleri ve nüfus mübadelesi konusunda da karara yaklaştığı aktarılmaktadır. Bu bağlamda 10 bin Türk’ün Türkiye’ye, aynı sayıda Yunanlının da Yunanistan’a gönderilmesi, anlaşma imzalanana kadar ise 20 bin Yunanlının Türkiye’de kalmayı sürdürmesi beklenmektedir.¹¹³

Barış görüşmeleri sürerken İzmir’de durum gerginleşir. Yabancı gemilerin İzmir’i bir an önce terk etmeleri talebine, bir saldırı olması durumunda İzmir’in bombalanacağı yanıtı verilir.¹¹⁴ Süreçteki stratejik adımlar Macar basınında sığağı sığağına yer bulmaktadır. İtilaf Devletlerinin ultimatomu üzerine Türkler askerlerin 24 saat içinde İzmir’den ayrılması taleplerini geri çeker ancak birkaç gün içinde aynı talebi 3 gün zaman vererek yinelerler.¹¹⁵ İzmir’de bekleyen 11 İngiliz, 4 Fransız, 3 İtalyan ve 4 Amerikan olmak üzere 22 savaş gemisi bu son talebi bir “yanlış anlama” olarak nitelendirir. Ankara’da yine “aşırı unsurlar”ın işler çevirdiği iddiaları *Reuter* aracılığıyla Macar basınında yer bulur. “Aşırı unsurlar”dan kasıt, Mustafa Kemal’in Boğazlar sorununda taviz vermemesini telkin edenler olarak tanımlanmaktadır. Ankara Meclisi’nin savaş istediği şeklinde yorumlanan bu durumun nedeni olarak Rus Dışişlerinin isteklerini İsmet Paşa’ya ve müttefiklere kabul ettirememeleri üzerine, Ankara’yı karıştırmaması gösterilmektedir.¹¹⁶ Haberlere göre Rusya barış yanlısı olduğunu iddia etse de sürekli karışıklık çıkarmak peşinde olan bir aktör olarak tanımlanmaktadır. Buna örnek olarak da Troçki’nin bir

yandan barıştan söz ederken bir yandan da Kızılordu'yu hazırlaması gösterilmektedir.¹¹⁷

Lozan görüşmelerinde Hükümet'le Meclis arasındaki çekişmeler, özellikle belli maddeler üzerinde sürerken Ankara'dan gelen haberlere göre Ulusal Hükümet, İsmet Paşa'nın hamlelerine destek verdiğini 6 gün süren müzakerelerden sonra duyurur.¹¹⁸ Ancak sonraki günlerde haberlerde görüldüğü üzere Büyük Millet Meclis'i ile Hükümet arasındaki çatışma sürmektedir. Meclis'in çoğunluğu müttefiklerin barış önerilerini kabul edilmez bulurken Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya güveni tamdır. Meclis ve Hükümet her ne kadar uzlaşmış görünse de dünya kamuoyuna yansıyan, Meclis'in İsmet Paşa'nın ödün veren adımlar attığı yolundaki yargısı ve iki erk arasındaki çatışmadır. Musul Sorunu konusundaki anlaşmazlıklar da bu bağlamda dikkat çekmektedir.¹¹⁹ Bu noktada Macar basınında, Mustafa Kemal'in anlaşmazlığın giderilmemesi durumunda Meclis'i feshedebileceği olasılığında bile söz edilmiştir. Buna muktedir oluşunu gerekçelendirirken ise Mustafa Kemal Paşa'nın tüm icraatlarında temkinli bir komutan, temkinli bir devlet adamı olarak başarılı diplomasi yürütmüş oluşu hatırlatılmıştır.¹²⁰

Mustafa Kemal Paşa ve ekibinin bir yandan İtilaf Devletlerine ve Saray'a, bir yandan da Meclis'teki muhaliflere karşı yürüttüğü mücadelenin yeni bir rejimin alt yapısını kuran bu evresinde, Meclis ve Ankara Hükümeti arasında barış ve savaşın devamı anlamına gelecek tartışmalar sürerken İtilaf Devletlerinin kendi içinde de ekonomik, mali ve hukuki alanlarda patlak veren çıkar çatışmaları, yeni anlaşma tasarısındaki vaatlerle aşılmaya çalışılmaktadır. Ankara Hükümeti'nin de onayından geçerek Büyük Millet Meclisi'ne sunulan şartların Meclis'in büyük çoğunluğu tarafından kabul edilemez bulunmuş olması haberler arasında yer almıştır.¹²¹ Mustafa Kemal'in ağırlığını koyarak kabul ettireceği, aksi takdirde Mudanya Mütarekesi'ni feshederek yatıştırdığı söylenmektedir. Varsayılan şartlar ise İtilaf Devletlerini hoşnut etmeyecektir çünkü zaten benzer önerileri daha önce reddetmişlerdir. Macar basını bu değişiklikleri "kozmetik" olarak anmakta ve bunların kabul edilmeyeceğini düşünmektedir.¹²²

Tartışmalar sonucunda Ankara Hükümeti ve Meclis uzlaşmaya varır. Kapitülasyonların kaldırılması, borçların ve Musul Sorunu'nun şimdilik ertelenmesi, Karaağaç'ın Türkiye'de kalması, Yunanistan'dan savaş tazminatı alınması talep edilmiştir. Bu haliyle Meclis'ten Mustafa Kemal'in sunuşuyla onay olarak geçen metin, Türkiye'nin kayıtsız şartsız egemenliğini talep etmektedir. Hükümet güvenoyu almıştır. Gazetelerden birinin ifadesine göre: "Türk

Hükümeti müfrit unsurlara karşı tam bir zafer kazanmış, İsmet Paşa'nın tavrı da onaylanmıştır.¹²³ Talepler ve taleplerdeki ısrarcı tutum gazetelerde devamındaki günlerde de yer bulur.¹²⁴

Lozan görüşmeleri ayrıntılar yüzünden ağır ilerlemektedir. Sonuca yaklaşıldığı düşünülürken İsmet Paşa'nın Samsun-Sivas demiryolu hattı meselesinin de dâhil olduğu ekonomik mevzularla ilgili görüşleri, İtilaf Devletlerinin toplantıyı bir kez daha infial içinde terk etmesine yol açmıştır.¹²⁵

Derlemedeki son haberde Istvan Friedrich, tamamen kuşatılmış Türkiye hakkında şöyle der: “Bu zor durumdan kendilerini kurtaracak bir kahraman buldular.”¹²⁶ Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere başarılı bir lidere sahip olmak, Mustafa Kemal imgesi, Macarlar için kurtuluşun anahtarı ve hayranlık duyulan mimarıdır. Mustafa Kemal, Macar Parlamentosunda okunmak üzere ilettiği mesajda şöyle demektedir: “Biliyorum ki Macarlar haksız yere eziyet çekmekte. Özgürlüğe er geç kavuşacaklarını bildirmek isterim. Macar halkına bu yolda başarılar diliyorum”. Kemal Paşa'nın mesajı coşkuyla alkışlanmıştır.¹²⁷

Birbiriyle örtüşen haber çerçeveler, gazetelerin Kurtuluş Savaşı ile ilgili ortak bir söylem seçimi taşıması, başta tıpkı Batı basını gibi yalnızca yerel ayaklanmalar olarak gördükleri özgürlük taleplerini, günden güne haberlerinin temel odağı yapmaları, olay akışı sunuşuna ilişkin uzlaşmalar ekseninde değerlendirilebilir.

Haberlerin, gazetelerin yayın politikasındaki ayrımlara karşın ana anlatısındaki benzeşmenin temel nedenlerinden biri, iç ve dış politika kadar haber kaynaklarındaki ortaklaşmalardır. Haber kaynaklarından Macar resmi haber ajansına gelip oradan dağılan ya da doğrudan gazetelere ulaştırılan içerikler, fazla müdahale görmeden okurla paylaşılmıştır ancak bu bir yansızlık anlamına gelmez. “Aktarıcı” olmak, “fazla müdahale etmemek” de elbette yayın politikaları ve mesleğin ilkeleri ile ilgili kabuller doğrultusunda bir tercihtir.

Yabancı Haber Kaynakları

Uluslararası iletişimin en temel öğelerinden olan haber ajansları, o dönemde de Girgin'in aktardığı gibi “Ellerinde bulundurdukları teknolojik olanakların üstünlüğü nedeniyle haber alma, toplama ve yayma işlemlerini, öteki kitle iletişim araçlarına oranla daha hızlı bir biçimde gerçekleştirmekte, aynı zamanda aldıkları ve yaydıkları haberleri de ucuza mal edebilmektedirler”.¹²⁸ Macaristan'da ulusal haber ajansı *MTI* (Macar Telgraf Ajansı) da yukarıda sı-

ralanan haber ajansları ve yabancı gazetelerle doğrudan bağlantılı biçimde Macar ulusal basınına haber sağlamıştır. Anadolu Ajansı ise henüz resmen kurulmadığından, girişimleri daha çok Anadolu halkına çağrı niteliğinde olmuş, Macarların başvurduğu kaynaklar arasında doğrudan yer alamamıştır ancak birkaç haberde doğrudan İstanbul'dan bildiren muhabirlere başvurulduğu ya da Ankara hükümeti heyetlerinin yurt dışındaki temsilcileri ile görüşülerek demeçlerinin aktarıldığı görülmektedir. Başlıca haber ajansları Macar asıllı Charles Havas'ın kurduğu Fransız *Havas* haber ajansı (1835), Almanya'da *Wolff* (1855), İngiltere'de *Reuter* (1857)dir.¹²⁹ Bunun yanı sıra dönemin uluslararası haber ağı güçlü Batılı medyası da Macarlar için temel kaynaktır.

<i>Pesti Hirlap</i>	<i>Népszava</i>	<i>Az Est</i>
<i>MTI</i> <i>Petit Parisien, Times, Temps,</i> <i>Neue Freie Presse, Havas,</i> <i>Reuter,</i> <i>Daily Express</i> Londra Muhabiri San Remo Muhabiri Varşova muhabiri Kaynağı belirtilmeyen telgraflar <i>Pesti Hirlap</i> Kaynakları <i>Pesti Hirlap</i> Muhabiri	<i>MTI</i> <i>Daily Chronicle,</i> <i>Petit Journal, Neue Freie</i> <i>Presse, Reichspost, Milano</i> <i>Epoca-IST, Exelsior, Chicago</i> <i>Tribune Grazer TagesPost,</i> <i>Daily Express, Reuter,</i> <i>Times, Daily Mail, Wiener</i> <i>Journal, Times, Petit</i> <i>Parisien, Times'ten MTI,</i> <i>Temps Istanbul MTI, Zürich</i> <i>Press Information, Havas,</i> <i>Voissische Zeitung</i> Sofya Muhabiri, Londra Muhabiri, İstanbul Muhabiri	<i>MTI</i> <i>Paris, Petit Journal</i> <i>Petit Parisien</i> <i>Times</i> <i>Havas</i> Roma Muhabiri İstanbul Muhabiri Berlin Muhabiri Paris Muhabiri Viyana Muhabiri Londra Muhabiri

Tablo 1: Gazetelerin haber kaynakları

Haber kaynaklarına bakıldığında *Pesti Hirlap*, başlarda yurt dışı kaynaklarını açıklamazken yalnızca “gelen telgraflarda” ifadelerini kullanmaktadır. Bu da ağırlıklı olarak kendi muhabirlerinden haber aldığını düşündürmektedir. 1922 ve sonrasında ise diğer gazetelerle ortak biçimde yukarıda sıralanan Batılı kaynaklardan aldığı haberleri aktarmıştır. Uluslararası haber kaynağı kullanmada en büyük çeşitliliği *Népszava* sergilerken kendi muhabirlerinden haber alma konusunda *Az Est* öne çıkmaktadır. Bu durum haber yazımında kullanılan dile de yansımış, Ankara ve Anadolu hareketinden doğrudan aldığı haberleri ağırlıklı olarak aktaran gazete, Kurtuluş Savaşı'nda daha duygusal ve yanlı ifadelerle konuyu aktarmıştır.

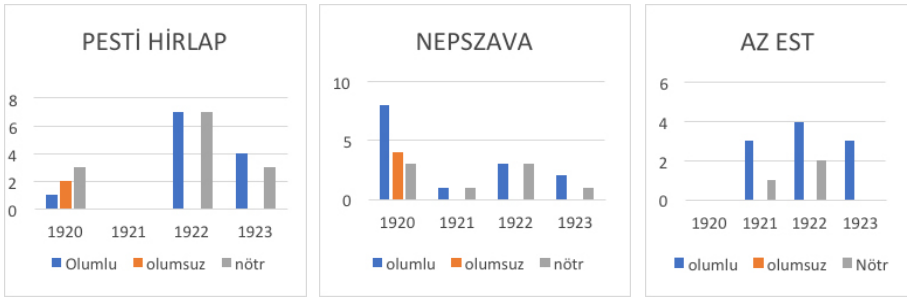
Başlıklarda Yanlılık

Başta da belirtildiği gibi mevcut haberlerin dağılımı karşılaştırmalı bir analize olanak vermese de haber başlıklarına bakarak hem tarihsel süreç içinde hem de benzer gündemleri haberleştirme biçimlerinde ortaya çıkan nüanslara ilişkin fikir edinmek mümkündür. Bu bağlamda başlıklar aşağıdaki üç kategori ile yanlılık analizine tabi tutulmuştur:

Olumlu (Haber başlığında Kurtuluş Savaşı'nın, Ankara Hükümeti'nin, milliyetçi direnişin, Sultan'ın geri çekilişinin öne çıkarıldığı başlıklar. Örnek: Türk Milliyetçilerinin Savaşı, Türk Zaferi vb.)

Olumsuz (Haber başlığında İtilaf Devletleri gözüyle Türkiye'yi ele alan, onların eylemlerini önceleyen, Türkiye'yi konunun nesnesi haline indirgeyen, olumsuz kehanet ve gelişmeleri öne çıkaran haberler. Örnek: Türk İmparatorluğu'nun Çöküşü vb.)

Nötr (Haber başlığında nötr olan İtilaf Devletleri ya Türkler lehine-aleyhine, ifadeler içermeyen başlıklar. Örnek: San Remo Barış Konferansı vb.)

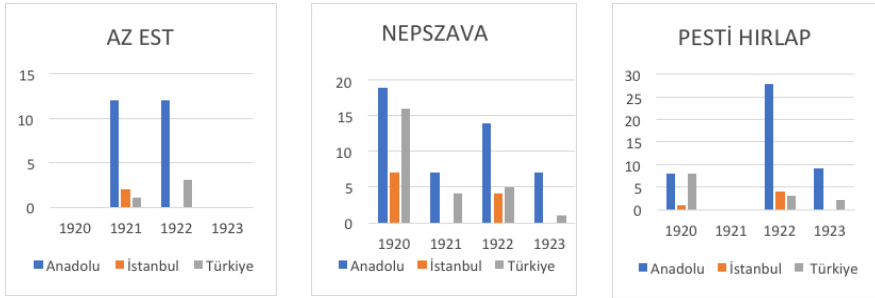
Tablo 2: Başlıklarda yanlılık

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere *Pesti Hirlap* erken evreden itibaren Anadolu'da başlayan ayaklanmaları haber başlığına taşımıştır. Bu tutumun yıldan yıla tutarlı biçimde sürdüğü görülmektedir. 1920 yılında “olumsuz” haber statüsünde anılan iki haber başlığı ise İtilaf Devletlerinin Türklere verdiği ultimatoom içeriklidir. Haberlerde Saray, Sultan, İstanbul Hükümeti başlığa taşınmazken yüksek oranda yansız başlıkların tercih edildiği görülmektedir. Bu denge, Lozan görüşmelerine, yani yeni rejimin yeni Türkiye'sine doğru adım adım gidilen olumlu Türk özneler lehine değişir. 1923'te Sultan'ın başlığa taşındığı iki haber, kaçışına dair olduğundan, Kurtuluş Savaşı lehinde, olumlu kategoriale değerlendirilmiştir.

Aynı tabloya göre *Népszava* ise en fazla olumlu yanlılık olmak üzere, olumsuz yanlılığı da haber başlıklarına taşımakta, yani hem Türkiye hem İtilaf Devletleri açısından konuyu başlıklandırarak ayrı bir denge gözetmektedir. Aktörlerin eşit biçimde, nötr ele alındığı başlıklar görece daha azdır. 1920 yılında haber içeriklerine de yansıdığı üzere, Türkiye'nin İtilaf Devletleri gözüyle tarif edildiği konularda, pasif nesne olarak ele alındığı başlıklar da söz konusudur. Ancak sonraki yıllarda Türkiye'yi temsil eden aktör tamamen Anadolu direnişi olarak belirecek, Sultan ancak kaçmasıyla başlıkta yer alacaktır.

Az Est'e bakıldığında ise ağırlıklı olarak Kemalist hareketin başlığa taşındığı söylenebilir. Nötr haberler ise "Doğu'da barışın yerleşmesi" gibi her iki aktöre de mesafeli ifadelerden oluşmaktadır.

Türkiye Özneleri

Tablo 3: Türkiye Özneleri

Başlıklarda ve metinlerde yer alan Türkiye ile öznelere bakıldığında, her üç gazetede de Mustafa Kemal Paşa, Türk milliyetçileri, Türk direnişçileri, Ankara Hükümeti, Ankara Meclisi, Kemalistler, İsmet Paşa (Anadolu), Sultan, İstanbul Hükümeti, Damat Ferit, Saray (İstanbul) ve İstanbul'un artık taraf olmaktan çıktığı, Türkiye konusunda muhatabın teklediği, Türkiye, yeni Türkiye, Lozan (Türkiye) vb. ifadelerin yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. 1923 itibarıyla İsmet Paşa aktör olarak öne çıkar. Farklılıklara değinilecek olursa tarihsel sürece uygun olarak *Az Est* gazetesinde Ankara Meclisi ve Ankara Hükümeti ayrı iki özne olarak görülmekte; Bekir Sami Bey, Fethi Bey, Ferit Bey gibi diplomaside söz sahibi isimlerden demeçler alındığı için onların isimleri de anılmaktadır. *Az Est*, "galip direnişçiler" ifadesini ilk kez kullanmıştır. Her üç gazetede de Osmanlı Devleti, savaştan önceki döneme ilişkin hatırlatmalarda kullanılmış süreçte Türkiye tercih edilmiştir.

Népszava'da da Cafer Tayyar Paşa, Cemal Paşa, Reşit Bey ve Mustafa Kemal'in konumlarını ifade etmek için Enver Paşa da anılan isimlerdendir.

Kemalist hareketten ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nden ilk söz eden gazete, Sultan’ı ve Şehzade Ertuğrul’u kaçışlarıyla haberleştirmiştir.

Pesti Hírlap’ta da ortak kullanılan nitelermeler dışında Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey anılmakta ayrıca özellikle 1922 ortalarından itibaren Türk Zaferi, Türk kardeşlerimiz, Mustafa Kemal’in muzaffer orduları, iyi diplomat Türkler gibi ifadeler göze çarpmaktadır. Lozan’a doğru İsmet Paşa ekibi ve Ankara Meclisi arasındaki ayrışmalar da dillendirilmektedir. 1922’de Sultan’la ilgili haberler, halifelik tartışmaları bağlamında ele alınmıştır.

Her üç gazetede de 1920-21 yılında Türkiye başlığında yer alan haberler anlaşma şartları ve Ankara-İstanbul çatışmasını birlikte ele alan haberlerdir ancak 1922-23 yılında İstanbul Hükümeti haberlerin öznesi olmaktan çıkar. Sultan ve İstanbul Hükümeti bu haberlerin ötekisi, nesnesidir.

Macar basınından aktarılan Kurtuluş Savaşı süreci ve sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler daha da sağlamlaşmıştır. “Kahraman önder” Mustafa Kemal Paşa,¹³⁰ Türkiye’nin kurtuluşunu mümkün kılan ve diğer devletlerin yoksun olduğu kahraman bir lider olarak anılırken Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanışından sonra, 22 Ağustos 1923’te Macar Parlamentosu’nda okunan mektubunda: “Doğruluk, metanet ve nefisten fedakârlık zafere ulaştırır. Orada, Tuna kıyısında acı çeken kardeş halkın geleceğine inanıyor ve güveniyoruz.”¹³¹ sözleri üzerine uzun uzun alkışlanmıştır.

Sonuç

Macar gazetelerinde Türk Kurtuluş Savaşı’na yönelik bulgulara bakıldığında sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- Her üç gazetede de birbirine yakın ve İtilaf Devletleri ülkelerine ait haber kaynaklarına başvurulması, anlatıda ortaklaşmanın en temel nedenlerindedir.
- Gazetelerde haber sunumunda duygusal ve manipülatif ifadelere başvurulmaması, “duygusal değil olgusal” tutum söz konusu olduğundan, yanlılığı ele veren nokta, haberin kimin gözünden aktarıldığı olmuştur. Köşe yazılarında yazarların daha rahat kalem oynattığı aşikârdır. Bu nedenle gazetelerin kimi zaman aynı nüshasında bile haber içeriği ile makalelerin farklılığı söz konusudur. Muhabir sayısı, teknik olanaklar, haber sunumunda daha bağımsız ve bağımlı aktarımlara yol açmıştır.

- Gazeteler 1921 sonrasında her ne kadar Türkleri destekleseler de İslam-Hristiyan karşıtlığı söz konusu olduğunda, Batı uygarlığını temsil ettiğini ileri süren İtilaf Devletleri ve Batı Avrupa basını ile dil birliğine düşüldüğü, Avrupalı kimliğinin öne çıktığı söylenebilir.
- Gazetelerde ortaya çıkan nüansların uluslararası gelişmeleri ve aktörleri, bağlı oldukları ideolojiye göre yorumlamaları da varsayımlarla örtüşmektedir. Örneğin, *Népszava* Enternasyonal'in konuyla ilgili görüşlerini sayfalarına taşıyan tek gazetedir.
- Süreç başta İtilaf devletleri ağızıyla olumsuz, giderek Türkiye için temkinli iyimser ve Lozan döneminde ise hayranlık ifadeleriyle aktarılmıştır. Türkiye başta anlaşma şartları sunulan dağılmış bir ülke olarak haberlerin nesnesiyken kısa süre içinde Anadolu direnişi ile özneleşmiş, Mustafa Kemal ise kahramanlaşmıştır.
- İtilaf Devletleri bakışına ağırlık verilen ilk dönemde gazeteler Doğu-Batı uygarlığı farkını, Hristiyan-Müslüman çatışmasını, Müslümanların gayrimüslimlere yapabileceklerine engel olma gayesini dillendirmişlerdir. İşgali dünya kamuoyu gözünde meşru kılmak önemlidir ve gazeteler bunun için kullanılan değerli mecralardır.
- Mustafa Kemal Paşa'nın, İtilaf Devletlerinin kendi arasındaki çıkar çatışmalarında doğru stratejik hamlelerde bulunduğu, özellikle dünya Müslümanlarının desteğine başvurma kozunu hep elinde tuttuğu, Rusya ile yakınlaşma ihtimaliyle galip güçleri tedirgin ettiği olay akışına ilişkin literatüre katkı sunacak önemli verilerdir. Haberlerden anlaşıldığına göre "Kemalist Hareket" in sömürge halklara örnek oluşturması endişesi, Rusya'nın Doğu politikasına vereceği destek ihtimali Batılı güçlerin işini zorlaştırmıştır.
- Mustafa Kemal'in hem İslam güçlerine hem de kendisine büyük ordu desteği sunan Enver Paşa'ya mesafeli duruşu, Kurtuluş Savaşı anlamına ilişkin gazetelerde izleyebildiğimiz bir diğer önemli katkıdır. Başta ön görüldüğü üzere Jön Türk benzeri hareketlere eklemellenmektedir.

Görülen odur ki barış masasındaki diplomatik pazarlık, uluslararası gelişmelere karşı anbean geliştirilen stratejiler ve Meclis'le Ankara Hükümeti arasındaki çatışmaları gidermek konusunda sergilenen refleksler, en az silahlı mücadeleler kadar basında yer bulmuş ve "zafer"i mümkün kılan başarı hamleleri olarak Mustafa Kemal Paşa'ya ve ekibine mal edilmiştir.

Notlar

- 1 Bu makale 2017 Ekim ayında Amasya Üniversitesi ve KIBATEK tarafından düzenlenen Uluslararası Savaş ve Kültür Sempozyumunda sunulan “Türk Kurtuluş Savaşının Macar Basınındaki Yankıları: *Az Est, Népszava* ve *Pesti Hirlap* Gazeteleri” adlı bildiriden yola çıkılarak hazırlanmıştır.
- 2 H.G. Wells, *The War That Will End War*, (London: F C Palmer, 1914).
- 3 Making War, Mapping Europe: Militarized Cultural Encounters, 1792-1920 adlı uluslararası bilimsel proje kapsamında yürütülen, *Germans in Ottoman Empire, 1835-1918, French in Italy and Egypt, 1796-1801, Italy, Balkans and Near East, 1915-20* adlı çalışmalar, sözüne edilen “self” ve “others” konusuna eğilen örnek araştırmalardandır. <http://www.mwme.eu/index.html>.
- 4 I. Neumann, “Európa Kialakulása: a Török Másik” 2000 Irodalmi és Tarsadalmi Havi Lap 9. (2007), www.ketezer.hu/2007/09/europa-kialakulasa-a-torok-masik/, Erişim Tarihi: 10.07.2018.
- 5 Aslı Çırakman, *From the “Terror of the World” to The “Sick Man of Europe” European Images of Ottoman Empire and Society from the Sixteenth Century to the Nineteenth*, (New York: Peter Lang, 2005).
- 6 Neumann, “Európa”.
- 7 Türklerle ilişkileri tarihin en eski zamanlarından beri süregelen, 20. yüzyıl öncesinde defalarca askeri rekabete giren, Osmanlı egemenliğinde 150 yıl geçiren ve I. Dünya Savaşı’ndan sonra müttefikler olarak aynı tarafta, aynı yenilgiyi paylaşan Macaristan-Türkiye ilişkileri, Cumhuriyetin ilanından sonra Macar uzmanların katkıları, 1956 ayaklanmasına Türkiye’nin desteği gibi dönemeçlerle güçlenerek sürmektedir. Halklar arasında güçlenen ilişkilerde kuşkusuz edebiyat ve sanat alanlarındaki etkileşim ve ilişkilerin de büyük bir payı vardır.
- 8 Kenan Tepedelen, der. *Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, Çev. Naciye Güngörmüş, Sevgi Can Yağcı Aksel, Zümrüt Öleş (Ankara: İlef, 2017).
- 9 Claes H de Vreese, “Haber Çerçeveleme: Kuram ve Tipoloji”, Çev. İlker Erdoğan, *Marmara İletişim*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/2952>, Erişim Tarihi: 26.07.2018.
- 10 Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, 6. Cilt 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında (İstanbul: Adam, 1999), 17.
- 11 Kenan Tepedelen, *Macar*, 5-6.
- 12 Eckhart’tan akt. Naciye Güngörmüş, *Macaristan’da Değişim ve Demokrasiye Geçiş 1989-2009*, (Ankara: Köksav, 2010): 54-66.
- 13 Géza Buzinkay, “A Trianoni Békeszerzödés és a Magyar Liberális Sajtó”, *Media Kutató*, 2011, http://www.mediakutato.hu/cikk/2011_04_tel/06_trianoni_bekeszerezodes_liberalis_sajto, Erişim Tarihi: 10.07.2016.
- 14 Katalin Fehér, “A Magyar Sajtó a Két Világháború Között 1918-1945”, (2018), www.doktorfeher-katalin.hu, Erişim Tarihi: 23.07.2018.

- 15 Fehér, *A Magyar*.
- 16 Fehér, *A Magyar*.
- 17 Fehér, *A Magyar*.
- 18 Fehér, *A Magyar*.
- 19 Macar Özgürlük Savaşı Lideri Kossuth Lajos (1802-1894), savaş sonrasında 1850-52 yılları arasında Türkiye'ye sığınmış ve Kütahya'da şu anda Kossuth Evi Müzesi olarak ziyarete açılan evde yaşamıştır.
- 20 György Kókay, Géza Buzinkay ve Gábor Murányi, *A Magyar Sajtó Története* (Budapest: Sajtóház Kiadó, 2001); Oszkár Kútivalvy, Újságpaloták (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991) 41-75; Géza Lengyel, *Magyar Újságmágnások. Irodalomtörténeti Füzetek*. (Budapest MTA Irodalomtörténeti Intézete, 1963) 11-61.den aktaran Sevgi Can Yağcı Aksel, (2017) "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı Adlı Çalışmanın Çeviri Süreci ve Gazeteler Hakkında Kısa Açıklamalar" Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. (Ankara: İlel), 9.
- 21 Naciye Güngörmüş, *Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş 1989-2009*, (Ankara: Köksav, 2010): 54.
- 22 Akt. Yağcı Aksel, *Macar*, 9.
- 23 E. Fehér Pál, 2003, <http://mek.oszk.hu/04000/04015/04015.htm#1>, Erişim Tarihi: 10.07.2016; <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/nepszava-1877/>, Erişim Tarihi: 10.07.2016.
- 24 <http://mek.oszk.hu/04000/04015/04015.htm#2>, Erişim Tarihi: 10.07.2016'dan aktaran Yağcı Aksel, (2017), "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı Adlı Çalışmanın Çeviri Süreci ve Gazeteler Hakkında Kısa Açıklamalar" Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara İlel.
- 25 <https://hu.wikipedia.org/wiki/N%C3%A9pszava>, Erişim Tarihi: 10.07.2016.
- 26 <http://mek.oszk.hu/04000/04015/04015.htm#2>, Erişim Tarihi: 10.07.2016'dan aktaran Yağcı Aksel, (2017) "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı Adlı Çalışmanın Çeviri Süreci ve Gazeteler Hakkında Kısa Açıklamalar" Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara İlel.
- 27 Akt. Yağcı Aksel, *Macar*. 9.
- 28 <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/az-est-1910-1939/>, Erişim Tarihi: 10.07.2016'dan aktaran Yağcı Aksel, (2017) "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı Adlı Çalışmanın Çeviri Süreci ve Gazeteler Hakkında Kısa Açıklamalar" Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara İlel.
- 29 https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Az_Est_Lapok&action=edit&section=1, Erişim Tarihi: 10.07.2016.
- 30 <https://mediatortenet.wordpress.com/2014/11/30/az-est-1910-1939/>, Erişim Tarihi: 10.07.2016'dan aktaran Sevgi Can Yağcı Aksel, (2017) "Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı Adlı Çalışmanın Çeviri Süreci ve Gazeteler Hakkında Kısa Açıklamalar" Macar Basınında Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara İlel.
- 31 *Népszava*, 24 Nisan 1920.

- 32 *Népszava*, 24 Nisan 1920.
- 33 *Pesti Hirlap*, 13 Şubat 1920.
- 34 *Népszava*, 29 Şubat 1920.
- 35 *Népszava*, 29 Şubat 1920.
- 36 *Népszava*, 29 Şubat 1920.
- 37 *Népszava*, 4 Mart 1920.
- 38 *Népszava*, 4 Mart 1920.
- 39 *Népszava*, 4 Mart 1920.
- 40 *Népszava*, 13 Mart 1920.
- 41 *Pesti Hirlap*, 3 Nisan 1920.
- 42 *Pesti Hirlap*, 3 Nisan 1920.
- 43 *Pesti Hirlap*, 3 Nisan 1920.
- 44 *Pesti Hirlap*, 3 Nisan 1920.
- 45 *Népszava*, 3 Nisan 1920.
- 46 *Népszava*, 3 Nisan 1920.
- 47 *Pesti Hirlap*, 21 Nisan 1920.
- 48 *Pesti Hirlap*, 21 Nisan 1920.
- 49 *Pesti Hirlap*, 13 Mayıs 1920.
- 50 *Népszava*, 14 Mayıs 1920
- 51 *Népszava*, 5 Haziran 1920.
- 52 *Népszava*, 21 Mayıs 1920.
- 53 *Népszava*, 5 Haziran 1920.
- 54 *Népszava*, 6 Temmuz 1920.
- 55 *Népszava*, 6 Ağustos 1920.
- 56 *Népszava*, 6 Ağustos 1920.
- 57 *Népszava*, 6 Ağustos 1920.
- 58 *Népszava*, 6 Temmuz 1920.
- 59 *Népszava*, 6 Temmuz 1920.
- 60 *Népszava*, 7 Ağustos 1920.
- 61 *Az Est*, 26 Şubat 1921.
- 62 *Az Est*, 20 Şubat 1921.

- 63 *Az Est*, 26 Şubat 1920.
- 64 *Az Est*, 10 Nisan 1921.
- 65 *Népszava*, 21 Nisan 1921.
- 66 *Népszava*, 17 Temmuz 1921.
- 67 *Népszava*, 17 Temmuz 1921.
- 68 *Népszava*, 17 Temmuz 1921.
- 69 *Népszava*, 26 Kasım 1922.
- 70 *Pesti Hirlap*, 22 Mart 1922.
- 71 *Hirlap* 3 Ağustos 1922; *Az Est*, 6 Eylül 1922.
- 72 *Népszava*, 8 Eylül 1922.
- 73 *Pesti Hirlap*, 10 Eylül 1922.
- 74 *Pesti Hirlap*, 10 Eylül 1922.
- 75 *Pesti Hirlap*, 10 Eylül 1922.
- 76 *Pesti Hirlap*, 12 Eylül 1922.
- 77 *Pesti Hirlap*, 16 Eylül 1922.
- 78 *Népszava*, 17 Eylül 1922.
- 79 *Népszava*, 17 Eylül 1922.
- 80 *Népszava*, 17 Eylül 1922.
- 81 *Pesti Hirlap*, 19 Eylül 1922.
- 82 *Pesti Hirlap*, 19 Eylül 1922.
- 83 *Pesti Hirlap*, 19 Eylül 1922.
- 84 *Az Est*, 26 Eylül 1922.
- 85 *Az Est*, 26 Eylül 1922.
- 86 *Népszava*, 28 Eylül 1922.
- 87 *Népszava*, 28 Eylül 1922.
- 88 *Népszava*, 28 Eylül 1922.
- 89 *Pesti Hirlap*, 1 Ekim 1922.
- 90 *Pesti Hirlap*, 8 Kasım 1922.
- 91 *Pesti Hirlap*, 8 Kasım 1922.
- 92 *Pesti Hirlap*, 8 Kasım 1922.
- 93 *Pesti Hirlap*, 9 Kasım 1922.

- 94 *Pesti Hirlap*, 8 Kasım 1922.
- 95 *Pesti Hirlap*, 9 Kasım 1922.
- 96 *Pesti Hirlap*, 9 Kasım 1922.
- 97 *Pesti Hirlap*, 9 Kasım 1922.
- 98 *Népszava*, 10 Kasım 1922.
- 99 *Népszava*, 10 Kasım 1922.
- 100 *Népszava*, 10 Kasım 1922.
- 101 *Pesti Hirlap*, 10 Kasım 1922.
- 102 *Pesti Hirlap*, 10 Kasım 1922.
- 103 *Pesti Hirlap*, 18 Kasım 1922.
- 104 *Pesti Hirlap*, 18 Kasım 1922.
- 105 *Pesti Hirlap*, 18 Kasım 1922.
- 106 *Népszava*, 26 Kasım 1922.
- 107 *Népszava*, 26 Kasım 1922.
- 108 *Népszava*, 26 Kasım 1922.
- 109 *Pesti Hirlap*, 22 Aralık 1922.
- 110 *Pesti Hirlap*, 22 Aralık 1922.
- 111 *Pesti Hirlap*, 14 Temmuz 1923.
- 112 *Népszava*, 11 Ocak 1923.
- 113 *Népszava*, 19 Ocak 1923.
- 114 *Pesti Hirlap*, 9 Şubat 1923.
- 115 *Pesti Hirlap*, 13 Şubat 1923.
- 116 *Pesti Hirlap*, 13 Şubat 1923.
- 117 *Pesti Hirlap*, 13 Şubat 1923.
- 118 *Népszava*, 1 Mart 1923.
- 119 *Pesti Hirlap*, 2 Mart 1923.
- 120 *Pesti Hirlap*, 2 Mart 1923.
- 121 *Pesti Hirlap*, 6 Mart 1923.
- 122 *Pesti Hirlap*, 6 Mart 1923.
- 123 *Pesti Hirlap*, 9 Mart 1923.
- 124 *Pesti Hirlap*, 26 Mayıs 1923.

- 125 *Pesti Hırlap*, 14 Temmuz 1923.
- 126 *Pesti Hırlap*, 25 Temmuz 1923.
- 127 *Pesti Hırlap*, 25 Temmuz 1923.
- 128 <http://atillagirgin.net/kategori/yayinlar/61143/haber-ajanslarinin-ilki-havas>, Erişim Tarihi: 10.07.2018.
- 129 Oya Tokgöz, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/viewFile/5000054312/5000051625>, Erişim Tarihi: 10.07.2018.
- 130 Bkz. Vecdet Erkun, *Macar Basınında Mustafa Kemal Atatürk* (Ankara, Türk Macar Dostluk Derneği Yayınları, 2003). “Atatürk’ün Vefatı ve Macaristan’daki yankıları”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-57/ataturkun-vefati-ve-macaristandaki-yankilari>, Erişim Tarihi: 27.07.2018.
- 131 Emre Saral, “Atatürk ve Macarlar”, Genç Akademisyenlerin Gözüyle Tek Adam: Mustafa Kemal Atatürk. Prof. Dr. Temuçin F. Ertan, Öğr. Gör. Kadri Unat, Arş Gör. Çiğdem Kılıçoğlu (Haz.) Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (21 Kasım 2008).